

СУЧАСНИЙ СВІТ

DOI 10.31909/26168774.2024-(65)-11
УДК 94(477.7):37.09:377:378.4"192/194"

EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF MARITIME PROFILE IN THE SOUTHERN UKRAINIAN LANDS : HISTORY OF FORMATION AND FUNCTIONING (20-40S OF THE TWENTIETH CENTURY)

НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ МОРСЬКОГО ПРОФІЛЮ У ПВДЕННОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ : ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ (20-40-ВІ РОКИ XX СТ.)

Вікторія Березовська

кандидат історичних наук, доцент
E-mail: matcik2@gmail.com
ORCID: 0000-0002-9854-7594
Ізмаїльський інститут Національного
університету «Одеська морська академія»,
Україна

Viktoriia Berezovska

PhD of Historical Sciences, Associate
Professor
E-mail: matcik2@gmail.com
ORCID: 0000-0002-9854-7594
Danube Institute of the National University
«Odessa Maritime Academy», Ukraine

ABSTRACT

The article is a continuation of a series devoted to the history of maritime education in the southern Ukrainian lands. The article analyses the events related to the development and operation of civilian maritime institutions in the period of the 20s-40s of the twentieth century. The historical experience of the establishment and operation of maritime educational institutions in the South of Ukraine, without which it is impossible to create an effective system of modern maritime education in our country. Chronologically, the formation of the system of maritime educational institutions in Southern Ukraine in the twentieth century dates back to the early 20s, when specialised maritime schools, colleges, technical schools and institutes began operating in the largest cities of the region - Kherson, Mykolaiv and Odesa. During the period of the study (20-40s of the twentieth century), these maritime professional training institutions went through a difficult path of formation and trials, improving their material base and increasing the number of students, and experienced Soviet repression and persecution of teachers and students. The unifying component for all maritime educational institutions in the South of Ukraine was the curriculum, programmes and qualification characteristics of the specialities.

Key words: maritime profile, educational institutions, Southern Ukraine, shipping, navigators, mechanics, port engineers.

Постановка проблеми. Ні в кого не викликає сумнівів твердження, що Україна є морською державою. Розвиток галузі, в тому числі й морської, неможливий без належного її забезпечення людськими ресурсами – фахівцями відповідного профілю. На думку дослідниці Н. Терентьевої: «Вища морська професійна освіта в Україні являє цілісний

освітній системний процес, що забезпечує поступальний професійний саморозвиток і самовдосконалення особистості морського фахівця, розвиток його творчого потенціалу та професійної культури протягом активного життя» (Терентьева Н, 2018:38). В умовах активного політичного й економічного співробітництва з країнами світу, зокрема Європейським Союзом, яке передбачає оновлення напрямів розвитку України як морської держави, вища морська освіта набуває нового векторного розвитку, що має ґрунтуватися на світових тенденціях існування вищої освіти та враховувати вітчизняну специфіку трансформаційних перетворень у морській сфері, пов'язаних з геополітичними та воєнно-економічними факторами (анексія Криму, агресія з боку РФ, перерозподіл сфер контролю над морською акваторією тощо). З метою збереження Україною статусу морської держави та оновлення напрямів її розвитку Постановою Кабінету Міністрів України у 2018 році оновлено зміст «Морської доктрини України на період до 2035 року» (Морська доктрина України).

Нині навчальні заклади морської освіти України намагаються посісти гідне місце в Європейській системі освіти. Саме тому дослідження історії виникнення та функціонування закладів морської освіти в українських землях протягом певного історичного проміжку є актуальним та науково важливим. Такий аналіз допомагає зрозуміти тенденції, виокремити загальну та регіональну специфіку, відновити історичну правду про події минушини. Запропонована стаття є продовженням циклу праць авторки (Березовська В., 2023), присвячених аналізу історії та функціонування закладів морської освіти у південноукраїнських землях протягом останньої третини XVIII – 20-х років ХХІ ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика історії розвитку морської освіти та основних її тенденцій є доволі актуальною в останні десятиріччя. Більшість з проаналізованих праць являють собою дисертаційні дослідження. Це роботи українських науковців В. Чернявського, Л. Герганова, А. Солодовник, Т. Мітківської, Н. Рижевої, Н. Черненко, М. Гончара та інших, у яких висвітлено різні ракурси функціонування окремих складових системи освіти морського спрямування, проаналізовано окремі аспекти діяльності морехідних навчальних закладів тощо.

Варто назвати дисертацію О Чорного (захищена у 2007 р.), в якій аналізується процес підготовки спеціалістів для морського флоту в Україні протягом майже 200 років (Чорний О., 2007). 2019 р. практично одночасно було захищено дві докторських дисертації, присвячені питанням розвитку морської освіти в Україні. Це роботи Антоніни Ляшкевич з аналізу теорії та практики морської освіти Півдня України (30-ті рр. ХІХ – початок ХХІ ст.) (Ляшкевич А., 2019) та Івана Рябухи з огляду тенденцій розвитку морської освіти в Україні (друга половина ХVІІІ – початок ХХІ ст.) (Рябуха І.М., 2019). В дисертаціях подано загальні та відмінні риси організації морської освіти зазначених хронологічних рамок, проаналізовано цікаві та ґрунтовні архівні матеріали щодо організаційно-правових засад і умов функціонування закладів морського спрямування.

Окрім дисертаційних робіт в сучасній українській науковій періодиці є чимало статей, в яких розглядаються різні аспекти становлення та розвитку морської освіти в Україні в різні історичні проміжки часу. Це статті та монографії В. Ходаковського про історію Херсонської морехідної академії; А. Сабурова та І. Шубакова з історії Одеського морехідного училища ім. О.І. Маринеско тощо.

Метою статті є розгляд історії становлення та функціонування морських навчальних закладів, що діяли в південноукраїнських землях за радянських часів. Використання методологічних принципів дослідження зумовило вибір наукових підходів для з'ясування тенденцій розвитку морської освіти в південноукраїнських землях у 20-40-х роках ХХ ст. Методологію дослідження побудовано з використанням широкого масиву загальнонаукових принципів, як то: єдності історичного і логічного; єдності теорії і практики; наступності; історизму; системності. Серед основних наукових підходів, що були

використані автором під час написання статті, треба виділити наступні: комплексний, синергетичний, системний, історичний тощо.

Виклад основного матеріалу. Загально відомо, що наприкінці 1919 – на початку 1920 років у південноукраїнських землях було встановлено радянську владу, що призвело до кардинальних змін в житті цих регіонів. Зміни відбулися як на адміністративно-політичному (поява нових міністерств та відомств) так й економічному та суспільному рівнях.

Звертаючись до аналізу ситуації в торговому флоті регіону треба зазначити, що на початок 20-х років ХХ ст. так званий радянський торговий флот (фактично те, що залишилося більшовикам від попередньої влади) посідав останнє місце серед морських держав світу. В його складі нараховувалося 14 товаро-пасажирських, 6 вантажних пароплавів, 12 буксирів, кілька десятків маленьких суден від РТПіТ; 18 пароплавів, у тому числі повернуті з Англії, Франції та далекосхідних країн, від царського «Доброфлота» і лише поодинокі кораблі від інших кампаній (Ляшкевич А., 2019 : 247). Наявні судна потребували ремонту, коштів для експлуатації та оплати праці екіпажів, але цього всього у радянської влади не було. Дуже гостро поставало кадрове питання, особливо щодо фахівців вищого та середнього гатунку.

У першій половині 1922 р. більшовики створили спеціальний орган для керівництва флотом – Центральне управління державного торгового флоту, а згодом в системі наркомату шляхів сполучення почали відроджуватися пароплавства. Саме в цей період відновило свою діяльність й Чорноморсько-Азовське пароплавство. В цьому ж році було створено два річкових пароплавства – Верхньодніпровське (Київ) та Нижньодніпровське (Херсон).

Якщо говорити про загальне керівництво водним транспортом, то в 20-40-і роки ХХ ст. цим питанням опікувалися кілька установ. До 1931 р. морський та річковий транспорт знаходився під контролем Народного комісаріату шляхів сполучення. Трішки раніше, у 1929 р. в СРСР було затверджено програму «Великий радянський флот», яка передбачала активне суднобудування, розширення мережи морських та річкових портів, забезпечення фахівцями морську галузь. Поступово ці питання були передані під контроль Народного комісаріату водного транспорту, який очолив М. Янсон, якого радянська влада пізніше «віддячила» за роботу, розстрілявши в 1938 р. за «антирадянську націоналістичну діяльність». Цікаво, що саме М. Янсон став ініціатором створення Центрального заочного політехнічного інституту водного транспорту, який мав кілька філій (в тому числі й в Одесі). 1939 р. Комісаріат водного транспорту було поділено на окремі комісаріати морського і річкового флоту (Рябуха І., 2019:279).

Народний комісаріат річкового транспорту СРСР об'єднав транспортний і технічний флот, порти і пристані, судноремонтні підприємства для забезпечення річкових перевезень, утримання та експлуатацію внутрішніх водних шляхів. Таким чином, морський і річковий транспорти, як і суднобудівна й рибна промисловості, вперше стали повністю автономними (у цьому ж році було створено Народний комісаріат з суднобудівної промисловості і Народний комісаріат рибної промисловості СРСР), що позначилося на збільшенні управлінців з фаховою морською освітою. Хоча заради об'єктивності треба визначити, що для більшовиків при обранні кандидатури на керівну посаду, фахова освіта відіграла останню роль – головним була відданість кандидата на посаду ідеалам комуністів.

Наступною важливою датою в процесі становлення морської освіти в регіоні став рік 1924. Саме цього року було створено акціонерне товариство «Радянський торговий флот», що взяло на себе функції централізації галузі, об'єднавши судна, порти, судноремонтні заводи та навчальні заклади морського спрямування. Але всі ці заходи були недостатніми для відновлення торгового флоту.

У 1929 р. Народним комісаріатом шляхів сполучення вперше на державному рівні було розроблено спеціальну програму розвитку флоту, задля контролю над виконанням якої у 1931 р. створено Народний комітет водного транспорту – орган державного управління морським і річковим флотом (Ляшкевич А., 2019 : 249). Не забули радянські управлінці й про необхідність підготовки фахівців – відкрився Центральний заочний політехнічний інститут водного транспорту. Як ми вже зазначали вище, одна з філій цього закладу працювала в Одесі. Окрім цього, підготовку кадрів для морського флоту здійснювали навчальні заклади транспортної галузі: училища, мережа морських технікумів і шкіл, де навчалося 72 % осіб віком 16–19 років, 74 % з яких – українці за походженням. До особливостей складу учнів названих закладів слід віднести й переважання службовців та «інших» (для закладів південних територій у цій категорії були козаки та діти вільних матросів) на відміну робітників і селян, які домінували в закладах решти профілів (Гринько Г., 1920:77). Не зважаючи на певні успіхи в площині підготовки спеціалістів морської галузі, тим не менше, темпи означеної роботи були занадто повільними у порівнянні з вимогами часу. В наступні кілька років спостерігався розвиток морської торгової галузі: разом із початком роботи (1934 р.) Центрального управління морського флоту в СРСР було організовано вісім морських пароплавств.

Після включення українських земель до складу СРСР тут було розповсюджено владу загально-державних міністерств. Згодом у південноукраїнських землях (в складі Одеської та Миколаївської областей) були створені окружні відділи освіти, які опікувалися, в тому числі, професійними навчальними закладами. Збільшення кількості закладів спеціальної середньої професійної освіти наприкінці 20-х – на початку 30-х рр. ХХ ст., зокрема морських технікумів, при відсутності чітких стандартів підготовки фахівців, наявного браку викладацьких кадрів, лабораторій та баз практик зменшувала ефективність підготовки спеціалістів. На початку 30-х рр. ХХ ст. технікуми морського профілю фактично перетворилися на середні професійно-технічні училища. Переважна більшість учнів морських технікумів (за державними вказівками) мала набиратися з дітей робітників і селян, а це означало, що традиційний контингент навчальних закладів морського спрямування у південноукраїнських землях – діти вільних лоцманів, рибалок, козаків – реально були позбавлені перспективи на набуття професійної освіти.

Спробуємо оцінити ситуацію на прикладі окремих закладів освіти того часу. До 1920 р. в Херсоні діяло морське училище далекого плавання, на базі якого в цьому ж році було відкрито технікум водного транспорту, що підпорядковувався наркомату водного транспорту УСРР. Але буквально через два роки означений технікум змінив свій статус, перетворившись на морську професійну школу, в складі якої працювало лише одне відділення судноводіїв (Ляшкевич А., 2019 : 255). Такого рівня підготовки та кількості фахівців було явно недостатньо для прискореного розвитку морської галузі, що призводить до чергового реформування.

Наприкінці 1922 р., у відповідності до постанов Раднаркому УСРР Херсонська морська професійна школа знову отримує статус технікуму та нову назву – Херсонський робітничий технікум водного транспорту, скорочено Робтехнікум Водотрансу. Було також розширено кількість спеціальностей, за якими здійснювалася підготовка. Навчальні плани передбачали трирічну підготовку фахівців. Кожен рік навчання закінчувався виробничою практикою. Під час навчання учні технікуму повинні були засвоїти як загальноосвітні предмети (фізика, історія, географія тощо), так й спеціальні (навігація, лоція, метеорологія, пароплавна механіка тощо). Одним з «головних» предметів навчання стала «політграмота», що було в цілому характерно для радянської освітньої системи. До викладацької роботи в Херсонському технікумі були запрошені 14 викладачів. Перший випуск Робтехнікуму Водотрансу (1923 р.) становив 32 особи: 5 штурманів далекого й 27 – внутрішнього плавання. Більшість випускників було направлено на роботу до державного Чорноморсько-Азовського пароплавства.

Враховуючи потребу у фахових кадрах для морської галузі, кількість учнів технікуму постійно зростала: 1924 р. – 80 осіб, 1925 р. – 113 осіб, 1926 р. – 148 осіб, 1927 р. – 158 осіб, 1928 р. – 209 осіб, 1929 р. – 211 осіб (Талалуєва Н., 2003:235-240). Розширився й перелік спеціальностей, за якими здійснювалася підготовка: штурман далекого плавання, судномеханік, судновий машиніст тощо. Окрім цього при технікумі діяли короткострокові курси підвищення кваліфікації для робітників морських професій (матросів, кочегарів тощо), що також сприяло збільшенню контингенту.

З 1929-1930 навчального року Херсонський морський технікум (назву оновили у 1929 р.) перейшов на так звану поточну форму навчання. Весь навчальний процес поділявся на два потоки – зимовий та літній, навчання в яких відбувалося паралельно: один потік знаходився в аудиторіях, інший – на виробничій практиці, а потім потоки міняли місцями. Такі зміни об'єктивно сприяли збільшенню кількості учнів та якості їх підготовки. Цікаво, що в цьому ж навчальному році до технікуму вперше вступили 12 дівчат на відділення судноводіїв (до випускних іспитів дійшли лише 2 особи). Популярність Херсонського морського технікуму поступово збільшувалася, про що свідчать відомості про вступ: так, у 1940 р. конкурс серед вступників становив 10 осіб на одне місце (Ляшкевич А., 2019 : 258). Нажаль ні викладачам технікуму, ні його вихованцям не вдалося уникнути радянських репресій другої половини 30-х рр. ХХ ст. – багато з них стали жертвами безпідставних звинувачень, й це, на наш погляд, потребує окремої уваги та дослідження.

Окрім суто морського технікуму, до Херсону в 1932 р. було переведено морський рибпромисловий технікум, який до того працював у Києві. Першим директором Херсонського рибпромислового технікуму було призначено Василя Мовчана.

Дослідниця Антоніна Ляшкевич наводить архівні відомості про існування в Херсоні ще одного навчального закладу морського спрямування – школи учнівства на водному транспорті, яку було відкрито 1923 р. у кількості 54 осіб (Ляшкевич А., 2019 : 262). Більшість учнів школи працювали на виробництві та в майстернях державного пароплавства та порту, тому скоріше за все навчання в школі здійснювалося за вечірньою формою. У 1926 р. школу позбавили профільної орієнтації, перетворивши на загальну школу фабрично-заводського навчання. Через певний час, в жовтні 1940 р., враховуючи наростаючі потреби у фахівцях з обслуговування морського транспорту, Херсонську школу фабрично-заводського навчання було реорганізовано у обласне ремісниче училище, в якому відбувалась підготовка електрогазозварювальників, корпусників, мотористів-рульових, мотористів-матросів I-го класу, кухарів, бортпровідників, офіціантів-бортпровідників тощо.

Навчальні заклади морського спрямування в 20-ті роки ХХ ст. діяли не лише в Херсоні. Відомо ще про дві школи морського судноплавства, що діяли у Олешках та Голій Пристані. Школи мали дво- або трикласну систему навчання. Однак кількість учнів у зазначених закладах була мінімальною. Так, у 1921 р. Олешківська школа не підготувала жодного випускника, у 1922 р. – випуск становив 8 осіб. У Голопристанській школі випуск становив 10 осіб. Окрім цього ці школи характеризувалися практичною відсутністю матеріальної бази (Орлова З., 2012: 20-21). В зв'язку з малою ефективністю діяльності вищезазначених шкіл 1923 р. вони були ліквідовані, а учні та частина викладачів переведені до Таганрозького і Херсонського технікуму водного транспорту. В Олешках і Голій Пристані залишили діяти лише вечірні курси підготовки судноводіїв.

Існував навчальний заклад, в якому готували фахівців для морської галузі, й у Миколаєві. У 1920 р. Миколаївський політехнічний технікум на суднобудівному, електротехнічному, механічному, дорожньо-будівельному відділеннях готував інженерів відповідних спеціальностей, в тому числі й для праці в пароплавствах. З 1925 р. навчальний заклад отримав нову назву – Миколаївський індустріальний технікум, на базі якого згодом, у 1930 р. починає діяльність Миколаївський кораблебудівний інститут (Рябуха І., 2019:296). Навчальний рік корабелів складався з трьох навчальних триместрів та обов'язкової

виробничої практики (у відповідності до обраної спеціальності). Випуск фахівців у 1940 р. становив майже 200 осіб. Погоджуємося з висновками українських дослідників, що ще за радянських часів у Миколаєві почав формуватися єдиний на Україні дослідно-проектно-виробничий комплекс, здатний виконувати проектно-конструкторські розробки нової техніки для кораблів.

Доволі позитивно складалася ситуація з морською освітою в Одесі. До 1920 р. тут діяло Одеське училище торгового мореплавства, яке в означений рік було реформовано в технікум водних шляхів сполучення, а з 1931 р. – Одеський морський технікум. У порівнянні з Херсонським морським технікумом Одеський мав більш вагомий матеріальну базу, а відтак й можливості підготовки фахівців. Тут готували судноводіїв, судномеханіків, техніків-судноремонтників, техніків-експлуатаційників, техніків-механіків з механізації портів та радіотехніків. Навчання в Одеському технікумі здійснювалося за трьома формами: стаціонарне, вечірнє та заочне відділення. На підставі тогочасної статистики ми можемо стверджувати, що до 1941 р. Одеський морський технікум підготував 1 650 спеціалістів для флоту.

Ще кілька цікавих фактів з тогочасної історії Одеського морського технікуму – саме для його потреб у 1924 р. радянський уряд придбав барк-вітрильник «Лауристон», який під новим ім'ям «Товариш» до 1941 р. виконував навчальні рейси з учнями технікуму. Окрім цього Одеський морський технікум вигідно відрізнявся від аналогічних закладів освіти морського спрямування своєю матеріальною базою – тут вдалося зберегти та примножити фонди бібліотеки, розширити навчальні майстерні (обладнані необхідними приборами та інструментами).

Не зважаючи на певні успіхи в сфері морської освіти наприкінці 20-х рр. ХХ ст. треба визнати, що в українській морській галузі все ще гостро відчувався брак спеціалістів. Тому в січні 1930 р. Наркомат шляхів сполучення УСРР приймає рішення про відкриття в Одесі вищого навчального закладу морського спрямування. За допомогою ініціативної групи, до якої увійшли представники наркомату, викладачі та адміністратори інших технічних навчальних закладів міста, було розроблено навчальні плани та програми. Офіційну постанову щодо утворення інституту водного транспорту було затверджено постановою РНК УСРР 12 червня 1930 р.

В квітні 1930 р. було оголошено перший набір до Одеського інституту водного транспорту, який на той час в своєму складі мав три факультети: судномеханічний, гідротехнічний та експлуатаційний. Зі складу одеської політехніки до ОІВТУ були переведені студенти старших курсів відповідних спеціальностей, а наприкінці 1930 р. утворені ще економічний та кораблебудівний факультети. Першим директором інституту з листопада 1930 року було призначено Василя Степановича Дишканта. Із березня 1932 р. до вересня 1936 р. інститут очолював 28-річний Михайло Дмитрович Демидов. Цікавий історичний факт, що наведено на офіційній інтернет-сторінці інституту-університету: наказом Народного комісаріату водного транспорту від 1934 р. за зразкову організацію роботи ОІВТУ й особисті високі результати директор Демидов був нагороджений легковим автомобілем «Ford».

На кінець 1930 р. в інституті навчалось вже 160 студентів. Протягом 1932-1936 рр. інститут суттєво покращив матеріально-технічну базу: було відкрито нові майстерні та лабораторії (хімічна, електротехнічна, гідравлічна, рентгеноскопічна тощо); суттєво збільшилась кількість студентів. Загалом колектив інституту відкрив два десятки дослідницьких і навчальних лабораторій, які очолювали видатні вчені. Серед них: професор Г. К. Суслов — провідний фахівець у галузі механіки; 22-річний професор Ф. Р. Гантмахер — теоретик реактивних снарядів, лауреат Державної премії; професор Г. Бекк — учень і послідовник всесвітньовідомого вченого Нільса Бора; професор Г. Є. Павленко — видатний фахівець у галузі теорії й архітектури корабля, згодом — академік НАН України; член-кореспондент АН УРСР М. Г. Чеботарьов і академік НАН України М. Г. Крейн та інші.

Загалом у передвоєнні роки інститут виконав близько тисячі наукових проєктів і розробок. Однак період Великого терору значна кількість адміністрації закладу (в тому числі й перші директори інституту), викладачів і студентів були безпідставно звинувачені та репресовані.

Висновок. Об'єктивні соціально-економічні умови, що склалися в СРСР у 20-30-х роках ХХ ст. вимагали від більшовицької влади уваги до підготовки фахівців морського спрямування. У радянській системі морської освіти, побудованої на запозиченому з минулого та іноземному досвіді, нових цінностях і пріоритетах, відбувалися перманентні зміни. З одного боку влада намагалася використати та відновити матеріально-технічну базу, що залишилася від попередньої влади. З іншого, зберігаючи основні підходи до змісту морської освіти, комуністи не забували займатися й «вихованням нової радянської людини» через впровадження дисциплін ідеологічного спрямування. Період характеризується поступовим збільшенням навчальних закладів морського спрямування в південноукраїнських землях й відповідно фахівців, які були підготовлені для роботи в морській галузі країни. Характерною рисою радянського періоду є залежність організаційно-педагогічного підґрунтя діяльності морських навчальних закладів від державної освітньої політики та пріоритетів у розвитку виробничих комплексів, конструювання нової нормативно-правової бази усіх галузей, яка включала партійні документи, зростаюче матеріально-технічне забезпечення.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Березовська В. Навчальні заклади морського профілю в південноукраїнських землях (остання третина XVIII – XIX ст.). *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія: Історичні науки.* 2023. Вип. 61. С. 9-17.

Гринько Г. Ф. *Очередные задачи советского строительства в области просвещения.* Харьков: УССР. Наркомпрос, 1920. 87 с.

Кузьменко М. М. Система освіти в УСРР у 1920-х рр.: історикотеоретичний аспект. *Історичний журнал.* 2004 № 5. 378 с.

Ляшкевич А.І. Теорія і практика морської освіти Півдня України (30-ті роки XIX – початок ХХІ ст.). Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Херсон-Тернопіль, 2019. 280 с.

Морська доктрина України на період до 2035 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1307-2009-п>

Нагрибельний Я. Основні чинники розвитку морської освіти в причорноморському регіоні Херсонської губернії у другій половині XIX – на початку ХХ століття. *Молодий вчений.* 2017. № 2. С. 47-50.

Національний університет кораблебудування ім. адмірала Макарова: гортаючи сторінки історії. Миколаїв, 2016. 63 с.

Ничкало Н. Г. *Трансформація професійно-технічної освіти України.* Київ : Педагогічна думка, 2008. 322 с.

Орлова З. С. З історії морехідної освіти на Херсонщині (кінець XIX – початок ХХ ст.): огляд фондів №№ 18, 190, 213. Херсон : ДАХО, 2012. 34 с. (Бібліотечка архіву; вип. 15).

Прокопенко Л. Л. *Гене́за та розвиток державної освітньої політики в Україні (IX початок – ХХ ст.)* : монографія. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2008. 488 с.

Рябуха І.М. Тенденції розвитку морської освіти в Україні (друга половина XVIII – початок ХХІ ст.). Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Херсон-Тернопіль, 2019. 264 с.

Талалуєва Н. О. Про багатотипність професійних навчальних закладів України (кінець XIX - перша чверть ХХ ст.). *Kształcenie zawodowe: pedagogika i*

psychologia = Професійна освіта: педагогіка і психологія : пол.-укр. журн., укр.-пол.: щорічник. 2003. Вип. 4. С. 227-240.

Терентьєва Н.О. Розвиток вищої морської освіти України в контексті тенденційності розвитку вищої освіти. *Наукова скарбниця освіти Донеччини*. 2018. № 2. С. 38-42.

Тимофєєва О.Я. Історія морської освіти в Україні та сучасні наукові підходи до формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2015. Вип. 5. С.

Чорна К. Д. З історії становлення морехідної освіти в Херсоні. *Морська держава*. 2005. № 5. С. 52–54.

Чорний О. В. Підготовка спеціалістів для морського флоту в Україні в останній чверті XVIII на початку XX ст. : дис. ... канд. іст. наук 07.00.01 «Історія України». Київ, 2007. 206 с.

Шаповалов Г. І. Судноплавання у духовності давньої України. Київ ; Запоріжжя : Дике поле, 2001. 264 с.

REFERENCES

Berezovska V. (2023). Navchalni zakladi morskogo profillyu v pivdenoukrayinskih zemlyah (ostannya tretina XVIII – XIX st.). *Naukoviy visnik Izmayil'skogo derzhavnogo umanItarnogo unIversitetu. SerIya: IstorichnI nauki*. Vip. 61. S. 9-17. [in Ukrainian].

Chorna K. D. Z. (2005). Istoriyi stanovlennya morehidnoyi osvIti v HersonI. *Morska derzhava*. № 5. S. 52–54. [in Ukrainian].

Chorniy O. V. (2007)/ Pidgotovka spetsialistiv dlya morskogo flotu v UkrayinI v ostannIy chverti XVIII na pochatku XX st. : dis. ... kand. Ist. nauk 07.00.01 «IstorIya UkraYini». Kiyiv. 206 s. [in Ukrainian].

Grinko G. F. (1920). Ocherednyie zadachi sovetskogo stroitelstva v oblasti prosvescheniya. Harkov: USSR. Narkompros, 1920. 87 s. [in Russian].

Kuzmenko M. M. (2004). Sistema osviti v USSR u 1920-h rr.: istorikoteoretichniy aspekt. *Istorichniy zhurnal*. № 5. 378 s. [in Ukrainian].

Lyashkevich A.I. (2019). Teoriya i praktika morskoyi osviti Pivdnyia Ukrayini (30-tI roki XIX – pochatok XXI st.). DisertatsIya na zdobuttya naukovoogo stupenya doktora pedagogIchnih nauk 13.00.01 «Zagalna pedagogIka ta IstorIya pedagogIki». Herson-TernopIl, 280 s. [in Ukrainian].

Morska doktrina UkraYini na perIod do 2035 roku. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1307-2009-p> [in Ukrainian].

Nagribelnyy Ya. (2017). Osnovni chinniki rozvitku morskoyi osviti v prichornomorskomu regioni Hersonskoyi guberniyi u drugIy polovinI XIX – na pochatku XX stolittya. *Molodiy vcheniy*. № 2. S. 47-50. [in Ukrainian].

Natsionalniy universitet korablebuduvannya im. admirala Makarova: gortayuchi storInki Istoriyi. Mikolayiv, 2016. 63 s. [in Ukrainian].

Nichkalo N. G. (2008). Transformatsiya profesiyno-tehnichnoyi osviti Ukrayini. Kiyiv : Pedagogichna dumka, 322 s. [in Ukrainian].

Orlova 3. S. (2012). Z istoriyi morehidnoyi osviti na HersonschinI (kInets XIX – pochatok XX st.): oglyad fondIv №18, 190, 213. Herson : DAHO, 34 s. (BIBllotechka arhIvu; vip. 15). [in Ukrainian].

Prokopenko L. L. (2008). Geneza ta rozvitok derzhavnoyi osvitnoyi politiki v Ukrayini (IX pochatok – XX st.) : monografIya. DnIpropetrovsk : DRIDU NADU, 2008. 488 s. [in Ukrainian].

Ryabuha I.M. (2019). Tendentsiyi rozvitku morskoyi osviti v Ukrayini (druga polovina XVIII – pochatok XXI st.). DisertatsIya na zdobuttya naukovoogo stupenya doktora pedagogIchnih nauk 13.00.01 «Zagalna pedagogIka ta IstorIya pedagogIki». Herson-TernopIl, 264 s. [in Ukrainian].

Shapovalov G. I. (2001). Sudnoplavstvo u duhovnosti davnoyi Ukrayini. Kiyiv ; ZaporIzhzhya : Dike pole. 264 s. [in Ukrainian].

Talalueva N. O. (2003)/ Pro bagatotipnist profesiynih navchalnih zakladIv Ukrayini (kinets XIX - persha chvert XX st.). *Kształcenie zawodowe: pedagogika i psychologia = ProfesIyna osvIta: pedagogIka I psihologIya* : pol.-ukr. zhurn., ukr.-pol.: schorIchnik. Vip. 4. S. 227-240. [in Ukrainian].

Terenteva N.O. (2018). Rozvitok vischoyi morskoyi osviti Ukrayini v konteksti tendentsiynosti rozvitku vischoyi osvIti. *Naukova skarbnitsya osvIti Donechchini*. 2018. № 2. S. 38-42. [in Ukrainian].

Timofeeva O.Ya. (2015). Istoriya morskoyi osviti v Ukrayini ta suchasni naukovI pidhodi do formuvannya sotsialno-komunikativnoyi kompetentnosti maybutnih sudnovodiyiv. *Visnik Natsionalnoyi akademiyi Derzhavnoyi prikordonnoyi sluzhbi Ukrayini*. Vip. 5. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Стаття є продовженням циклу, присвяченого історії становлення морської освіти в південноукраїнських землях. Аналізуються події, пов'язані із розбудовою та діяльністю цивільних закладів морського спрямування у період 20 – 40-х років ХХ ст. Проаналізовано історичний досвід заснування та діяльності морських навчальних закладів Півдня України, без урахування якого неможливе створення ефективної системи сучасної морської освіти в нашій державі. Хронологічно формування системи освітніх закладів морського профілю в Південній Україні у ХХ ст. припадає на початок 20-х років, коли в найбільших містах регіону – Херсоні, Миколаєві та Одесі розпочали діяльність профільні морські школи, училища, технікуми та інститути. Протягом періоду досліджуваної діяльності (20-40-ві рр. ХХ ст.) означені заклади морської фахової підготовки пройшли складний шлях становлення та випробувань, покращення власної матеріальної бази та збільшення кількості слухачів, на собі відчули радянські репресії та переслідувань викладачів і студентів. Об'єднуючим компонентом для усіх морських навчальних закладів Півдня України стали навчальні плани, програми та кваліфікаційні характеристики спеціальностей.

Ключові слова: морський профіль, освітні заклади, Південь України, пароплавство, судноводії, механіки, інженери портів.